

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ “МОВНІ СТРАТЕГІЇ”: ОСНОВНІ ДИСКУСІЇ ТА КОНСТРУКТИВНИЙ ЗМІСТ

УДК 378:004

Олександра Ванівська, кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри іноземних мов
Національного лісотехнічного університету України,
м. Львів

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ “МОВНІ СТРАТЕГІЇ”: ОСНОВНІ ДИСКУСІЇ ТА КОНСТРУКТИВНИЙ ЗМІСТ

У статті досліджено поняття “мовні стратегії”, обґрунтовано соціальне замовлення розробки та їх інтенсифікації в сучасній професійній освіті. Виділено прямі (запам'ятовування, пізнавальні, компенсаторні) та непрямі (метакогнітивні, емоційні, соціальні) навчальні стратегії підготовки студентів до професійної діяльності.

Виявлено взаємозв'язок мовних стратегій і мети професійної підготовки, які складаються із мовленнєвої практики, засобів (предметних та операційних) та мети навчання.

Ключові слова: мовні стратегії, професійна підготовка, комунікативний аспект, інформаційні технології.

Лит. 7.

Постановка проблеми. Сучасні умови розвитку загальноєвропейської вищої освіти зумовлюють інтеграцію знань з іноземних мов та інноваційних технологій. Важливе місце і роль серед чинників, які забезпечують інноваційний розвиток освіти належить “мовним стратегіям”, впровадженню та оновленню яких приділяється нині першочергова увага в різних країнах світу, адже мова розширює контакти між людьми, забезпечує спілкування, сприяє взаєморозумінню та налагодженню міжнародних контактів. Мовні стратегії виявляються сьогодні однією зі складових міжкультурного іншомовного спілкування, тому уміння їх застосовувати у реальній професійній роботі є актуальним і доцільним. Постає потреба у аналізі терміну “мовні стратегії” та їх інтенсифікації в сучасній професійній освіті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен мови як предмет наукового, філософського та педагогічного дослідження викристалізувався порівняно недавно. І хоча його осмислення можна виявити ще в деяких творах давніх індійських мислителів, філософських викладах Демокріта, діалогах Платона чи трактатах Аристотеля, вважається, що у згаданому статусі він утверджується за часів дослідницької діяльності В. фон Гумбольдта та О. Потебні, тобто кінця XVIII – початку XIX століття. У минулому столітті цю предметну галузь освоювали такі відомі і видатні мислителі, як М. Хомський, Т. Гумбольдт, П.А. Флоренський, В.Н. Топоров, В. Айрапетян, М.М. Бахтін. Серед сучасних дослідників цієї проблематики можна назвати таких вчених, як С. Веселовський, М. Білоусов, І. Бураківський, Л. Гайдуков, Л. Губерський, С. Годун, А. Дугін, В. Копійка, В. Крушинський, В. Манжолла, І. Мінгазутдінов, Г. Немиря,

О. Павлюк, Д. Сіджанські, М. Срежньова, а також З. Бзежинський, Б. Гуменюк, А. Зленко, В. Литвин, М. Михальченко, Г. Руденко.

Значний внесок у розробку мовної проблематики належить науковцям філологічного та літературного профілю, праці яких мають знаковий характер: А. Грищенко, М. Жулинського, Л. Мацько, А. Міщенко, В. Німчука, В. Яременка; серед філософів – В. Андрущенко, К. Жоля, М. Михальченка, Б. Парохонського та ін.

Мета статті. Дослідити поняття “мовні стратегії” у вітчизняній та зарубіжній літературі та їх інтенсифікацію в сучасній професійній освіті.

Виклад основного матеріалу. Для ґрунтовного розкриття теоретико-методологічних засад дослідження проблеми реалізації мовних стратегій у вищій школі, які є соціальнозначимим замовленням суспільства, необхідно зробити історико-методологічний ракурс аналізу терміну мовної стратегії, що дає підстави для висновку: він має не тільки військове походження (стратегія є способом дії), а й лінією поведінки кого-небудь. Стратегія тоді полягатиме у використанні сприятливих обставин і нейтралізації несприятливих крізь призму вимірювання мотиваційних, змістових та процесуальних можливостей сучасного студента, його дій, вміння оволодівати професійними знаннями та навиками [4, 47].

Щодо соціальної сутності самого терміна “стратегія”, то це поняття розглядається, зокрема, як “певним чином організована, цілеспрямована та керована лінія поведінки, обрана індивідом для виконання завдання, яке він/вона ставить собі сам/сама, або з яким він/вона стикається” [3, 10]. Стратегія як спосіб діяльності є одним з ключових понять прийнятого у Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти діяльнісно-

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ “МОВНІ СТРАТЕГІЇ”: ОСНОВНІ ДИСКУСІЇ ТА КОНСТРУКТИВНИЙ ЗМІСТ

орієнтованого підходу до вивчення мови, оскільки саме вона пов'язує завдання, які користувачеві мови слід виконати у специфічному контексті й конкретних умовах, з тим, як він усвідомлює чи уявляє певну ситуацію, і тим, які свої компетенції і як використає для виконання цього завдання. Потрібно зазначити, що набуття професії кожним студентом визначається, насамперед його бажанням, мотивацією до майбутнього життя, до виконання певних професійних функцій, задля яких у нього формуються знання і навички. Тому у професійній діяльності при підготовці студентів слід керуватися, насамперед, їхньою мотивацією до майбутньої роботи, рівнем поданого змістовно-навчального матеріалу та сформованими процесуальними вміннями.

Серед кількох запропонованих у зарубіжній літературі класифікацій навчальних стратегій найбільш доцільною є класифікація Oxford, у якій виділяються дві групи: прямі навчальні стратегії та непрямі [7, 47 – 48]. До перших належать:

- стратегії запам'ятовування (утворення асоціативних зв'язків, опора на візуальний та звуковий образи, повторення, застосування фізичних дій, віднаходження у пам'яті необхідної інформації);

- пізнавальні (практика, рецепція та продукування, аналіз, конструювання тощо);

- компенсаторні (використання здогадки, подолання труднощів в усному та письмовому мовленні).

До складу непрямих навчальних стратегій входять:

- мета когнітивні (визначення мети навчання, організація і планування власного навчального процесу, самооцінка);

- емоційні (зниження рівня стурбованості, підвищення власної мотивації, володіння емоціями)

- соціальні (емпатія, кооперація, розпитування тощо).

Виділення навчальних стратегій в окремий напрям дослідження засвідчує важливість їх інтенсифікації з конкретизуванням на вищу освіту, навчальний процес і навчальні дії. Цілеспрямований розвиток у професійній освіті суб'єктів навчальних стратегій сприяє особистісно-діяльнісному спрямуванню навчання, підвищенню рівня їхньої автономності, активізації мислення тощо. Це може бути завдяки оптимізації впровадження інформаційних технологій в процес реалізації мовних стратегій у практику вищої школи шляхом забезпечення всіх суб'єктів комп'ютерними технологіями та он-лайноськими навчальними програмами.

Згідно з наведеними вище визначеннями

учених різних стратегій та мовних організацій, можна окреслити і розуміння мовних стратегій. Мовні стратегії – особливий тип духовної діяльності, що поєднує аналіз наявної мовної ситуації та можливостей її розвитку з прогнозуванням і проектуванням професійного майбутнього згідно із визначеними цілями. На відміну від звичайного наукового мислення, їх цілісність визначається не тільки предметом та методом, а й метою, тобто мовні стратегії орієнтовані здебільшого на загальне уявлення про бажаний стан речей, якого потрібно досягти.

Слід зазначити, що не всі педагоги надають належної уваги певним комунікативним аспектам навчання, а саме – не забезпечують потрібного рівня мотивації учіння, до того ж вимагають штучної напруги уваги і механічної пам'яті. Традиційні методи не дозволяють безпосередньо застосувати комп'ютер для потреб навчання також тому, що не забезпечують індивідуального підходу в процесі оволодіння мовою, не дозволяють динамічно розподіляти функції управління навчальною діяльністю між педагогом і студентом, обмежують активність студента, комунікативну взаємодію між ними, вимагають виконання великої кількості монотонних завдань, не дозволяючи здійснювати всі ті види діяльності, що відповідають вільному володінню мовою і мовленням.

Нові інформаційні технології, які мають значний дидактичний потенціал, розкривають нові шляхи побудови навчального процесу, ефективна реалізація яких вимагає розв'язання багатьох педагогічних проблем вищої школи.

Однак на сьогодні розв'язано ще далеко не всі ці проблеми. Це особливо стосується вивчення іноземних мов, яке має істотні специфічні особливості, що відрізняють його від навчання інших навчальних предметів. Тут першорядного значення набуває формування у студентів комунікативних умінь і навичок. А це, в свою чергу, вимагає значних змін у методах навчання, які всупереч декларованим положенням про важливість формування комунікативної компетентності студентів, основну увагу приділяють формуванню лексичного запасу, розвитку умінь та навичок читати і перекладати з іноземної мови, а також засвоєнню основних граматичних правил.

Набагато більші можливості у професійній підготовці студентів надають нові інформаційні технології навчання. Але для практичної реалізації цих можливостей необхідно розробити відповідну технологію навчання, яка в свою чергу, має ґрунтуватися на достовірних теоретичних

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ “МОВНІ СТРАТЕГІЇ”: ОСНОВНІ ДИСКУСІЇ ТА КОНСТРУКТИВНИЙ ЗМІСТ

положеннях. Йдеться передусім про принцип активності, дотримання якого сприяє раціональному використанню часу, заохочує свідоме, творче і ініціативне ставлення студентів до навчання, формування в нього вміння працювати самостійно. Необхідно зважити також на принципи проблемності, мотивації навчальної діяльності, розвивального навчання, індивідуалізації навчання. Тобто змістовно-навчальний процес повинен бути дійсно наповнений цікавим та потрібним у майбутній роботі студентів матеріалом, який відтворюють нові підручники та розроблені спецкурси з реалізації мовних стратегій. Причому ці принципи необхідно застосовувати для інтенсифікації реалізації комунікативного підходу під час навчання студентів у вищій школі. Цей підхід багатьма фахівцями визнається найбільш перспективним. Він ґрунтується на застосуванні мови за її прямим призначенням, відображаючи бажання студента перейти до живої мовної практики [5].

Проведений теоретичний аналіз сучасних тенденцій дослідження проблематики спілкування С.В. Терещуком показує, що шлях до розв'язання проблеми комунікативного потенціалу педагога та його реалізації полягає у розкритті співвідношення ідеально можливого і дійсно існуючого. Можна припустити, що важливою ознакою актуалізації та інтенсифікації комунікативного потенціалу педагога є вираження його характеристик (комунікативних можливостей) під час реального міжособистісного спілкування. Відсутність соціальних умов реалізуватися (як на рівні самосвідомості, так і на рівні практичних дій) призводить до зниження потенційних і актуальних комунікативних особливостей педагога, до руйнування його авторитету [6].

Українська дослідниця І.М. Богданова [1] подає у своїй дисертаційній роботі аналіз загальних тенденцій розвитку суспільства, який дозволив їй дійти висновку щодо необхідності оновлення як усієї системи освіти, так і педагогічної зокрема. Інтенсивний розвиток педагогічної інноватики на сучасному етапі відчутно впливає на погляди і природу педагогічного процесу та й на професійну діяльність учителя. Характерною особливістю цього періоду розвитку педагогічної освіти є пошук нових форм підготовки педагогічних кадрів, розгортання широкої експериментальної роботи, спрямованої на впровадження сучасних технологій навчання.

Відтак, вона звернулася до загальної теорії систем, до закону необхідності в розмаїтості, а саме, суперечності між загальною тенденцією у

природі до спрощення і фактичним ускладненням систем у ході еволюції в інтересах їх виживання. Сутність цієї закономірності така: ріст розмаїтості на вищих рівнях забезпечується обмеженням на попередніх.

Відповідно до результатів здійсненого нею аналізу, можна дійти висновку, що для збільшення розмаїтості і варіативності функціонування освітньої діяльності на вищих рівнях, а саме, в підготовці майбутніх учителів, необхідно значно спростити педагогічний процес як нижчий рівень ієрархії ступенів організації, шляхом широкого впровадження нових технологій навчання, введенням норм, стандартів, регламентів.

У ході розв'язання зазначених проблем з'ясувалось, що оновлення професійно-педагогічної підготовки потребує створення цілісної науково-методичної системи, яка спроможна реформувати її концептуальні, структурно-змістові, технологічні та організаційно-дидактичні засади з позицій сучасних педагогічних інновацій.

У ході аналізу сучасних світових досягнень з'ясувалось, що інновація розглядається як процес комплексного створення, розповсюдження та використання нових засобів задоволення суспільних потреб, пов'язаних з вимогами того соціального середовища, в якому нововведення здійснюються.

Педагогічна інновація визначається як особлива організація діяльності і мислення, що спрямовані на організацію нововведень в освітньому просторі, або як процес створення, засвоєння, впровадження та розповсюдження нового в освіті.

Інноваційний процес в освіті визначається як сукупність послідовних, цілеспрямованих дій на її оновлення [1].

Р.О. Гришковою проаналізовано стан навчання іноземної мови студентів нефілологічних спеціальностей вищих закладів освіти з позицій особистісного підходу та рівень їх комунікативної компетенції. Нею обґрунтовано критерії оцінювання змін в особистості студентів в процесі вивчення іноземної мови в особистісно орієнтованому режимі та критерії визначення результативності навчання іноземної мови. Такими критеріями нею визначено: систему ставлень студентів до викладачів та носіїв іноземної мови, процесу навчання та вивчення іноземної мови, до себе як студента та як до особистості; зміни рівня суб'єктивного контролю студентів; рівень комунікативної компетенції з іноземної мови.

Аналіз результатів констатуючого етапу її

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ “МОВНІ СТРАТЕГІЇ”: ОСНОВНІ ДИСКУСІЇ ТА КОНСТРУКТИВНИЙ ЗМІСТ

дослідження дозволив з'ясувати загальні тенденції навчання іноземної мови студентів нефілологічних спеціальностей з точки зору її викладання як академічної дисципліни:

- стихійний перехід від традиційного граматики-перекладного методу до комунікативного без урахувань переваг особистісного підходу;

- збільшення обсягу інформації про країни, мова яких вивчається, за рахунок нехтування змінами у ставленні студентів до предмету;

- перевага фронтальних видів роботи з групою;

- недооцінка ролі діалогу як найбільш ефективного виду роботи для розвитку ініціативного мовлення та формування комунікативної компетенції студентів;

- визначення для розмовної практики тем, які не мають особистісної спрямованості;

- нехтування урахуванням особистісних інтересів студентів, їх ціннісних орієнтацій [2].

Висновки. Сучасний стан міжнародних зв'язків України, її вихід до європейського та світового простору зумовлюють необхідність розглядати іноземну мову як важливий засіб міжкультурного спілкування. Вищі навчальні заклади є тими освітніми установами, де формуються базові механізми іншомовного спілкування, які у майбутньому випускники зможуть розвивати і удосконалювати відповідно до власних потреб.

Слід зазначити, що сучасна вища школа поступово переорієнтовується на розвиток особистості студента. Однак цьому процесу бракує цілеспрямованості та науково-методичного забезпечення. Тому процес “особистісної” перебудови навчально-виховного процесу у вищих закладах освіти відбувається спонтанно, повільно, неефективно. У зв'язку з цим, педагоги все помітніше усвідомлюють гостру потребу у створенні та реалізації особистісного підходу до студента як одного з принципів організації навчально-виховної роботи у вищій школі. Такий підхід має сприяти більш цілеспрямованому, гармонійному розвитку студента як майбутнього творчого, професійно-діючого фахівця.

Для того, щоб досягти позитивних результатів у вивченні студентами іноземної мови, кожен педагог повинен володіти сучасними технологіями навчання, застосовувати активні методи навчання, систематично розробляти та апробувати педагогічні нововведення. Але існує ще й другий бік проблеми, не менш важливий, ніж перший. Це – організація навчання, до якої

належать умови, місце, кількість часу, відведеного на навчання, навантаження педагогів, студентів і багато інших чинників, які визначаються керівниками освітнього процесу всіх рівнів, від яких якість навчання залежить не менше, а може, навіть і більше, ніж від вибору методології. Головним є те, що планування досягнення певного рівня володіння мовою повинно суворо узгоджуватися з умовами навчання (години, планування, навантаження тощо), що залежать від керівників освітнього процесу.

Сьогодні треба бути готовим також і до того, що в європейському співтоваристві розробляється освітня програма, у рамках якої викладання в школах і вищих навчальних закладах поступово буде переводитися на іноземні мови – не викладання якоїсь іноземної, а викладання всіх предметів різними мовами. Таким чином, уже з дитинства виховується толерантність, прагнення до діалогу, прищеплюється культура, яка згодом закріплюється і розвивається у студентські роки.

1. Богданова І.М. *Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів на основі застосування інноваційних технологій: Дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К.Д. Ушинського. – О., 2003. – 440 арк. Бібліогр.: арк. 361 – 390.*

2. Гришкова Р.О. *Педагогічні умови реалізації особистісно орієнтованого навчання іноземної мови студентів нефілологічних спеціальностей вищих закладів освіти: Дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2000. – 196 арк. Бібліогр.: 169 – 182.*

3. *Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання: [наук. ред. укр. видання С.Ю. Ніколаєва]. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.*

4. Парахонський Б. О. *Місце та роль України у сучасному геополітичному просторі / Парахонський Б. О. // Стратегічна панорама. – 1998. – № 1–2. – С. 22.*

5. Сорока О.М. *Психологічні умови застосування комп'ютерних засобів у процесі навчання іноземної мови (на матеріалі дослідження студентів немовних факультетів): Дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 2002. – 214 арк. Бібліогр.: арк. 199 – 214.*

6. Терещук С.В. *Психологічні детермінанти комунікативного потенціалу вчителя. – Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Інститут психології імені Г.С. Костюка АПН України. – К., 2001. – 21 с.*

7. Oxford, R.L. *Language Learning Strategies. – What every teacher should know. – New York: Newbury House Publishers, 1990.*

Стаття надійшла до редакції 19.03.2012